

Svenska S:t Mikael's FÖRSAMLINGSBLAD Nr 21, december 2010

Julpredikan av Hans Pöhl

80 år har nu förflutit sedan estlandssvenskarnas store hövding Hans Pöhl lämnade jordelivet och därför vill vi på nytt ge er möjlighet att tillsammans med honom begrunda julens mysterium:

Vi känner alla julens glada budskap. Det talar om Frälsarens ankomst i världen. Jesus kommer till oss med ett ljuvligt och glatt budskap. Han kommer att förkunna evangeliet om frid.

Kristus den utlovade Fridsfursten har kommit med evangeliet om frid för dem som voro fjärran och för dem som voro nära. Kristus har kommit för att giva frid åt fridlösa hjärtan. Många akta med stort intresse på den yttre världen – händelserna m.m. Det är visdom att akta på hjärtat, ty därifrån utgår livet. Sorgen tär och sänker så många i förtidig grav. Den andliga livstråden har brustit. Människan blir andligen död. Må vi

akta på våra hjärtan, våra tankar ord och gärningar. Vi behöva frid med Gud, frid i denna oroliga värld. De ogudaktiga hava ingen frid säger min Gud (Jes. 57:21). Världens frid – varar ej länge. Den må hava sin grund i rikedom i de vänner man förvärvat, i de framgångar man haft, i den njutning världen skänker, men den besannas dock i sångarens ord.

"Världens usla brunnar sina, lämna samvetsagg och pina". Kom ihåg att rikedom har vingar, lyckan ett rullande hjul, vännerna svika och dö, och nöjets rosor vissnar. Vad har då den som tröstat därpå? Den sällhet världen ger att skörda är blott svekfullt slaveri. Frid kan den ej giva. Men det oroliga hjärtat behöver stillas, ja måste få ro – annars känna vi ej den sanna lyckan. Jesus kom för att giva oss frid. Den frid, han har i sig, de saliga förnimmelserna, Fadrens välbehag, vill han giva oss. Jesus han täres ej av omsorger och bekymmer, ty han förtröstar på sin Fader i allt – han ära sin Fader, att göra Faderns vilja, att fullborda hans verk är Jesu syftmål – han lever för Gud.

Julen är inne. Fridsfursten är här. Nu tillbjudes frid åt alla. Friden blir din då du tror, vad julevangeliet tillbjuder. Kristus har kommit att giva frid åt jorden. Allt vad på jorden finnes är underkastat förgängelse. Jorden själv har ingen trygghet att bjuda evighetsvandrarerna. Jordens barn göra henne dessutom till ett hemvist för oro och ofrid. Tomheten i själen söka de tillfredställa med det förgängliga på jorden, och varhelst något tillkommer som krossar planerna då uppstår ofrid, tvist, strid. Folk och riken råka ofta i ofrid med varandra av en obetydlig orsak. Det råder söndring och split även inom folken. Olika partier etc.

Avund och hat här i världen. Rätten, makten äran, vinningen, att göras till föremål för tvedräkt och strid. Ofriden tär runtomkring oss. Hur många hem finnes ej, som under en glänsande yta dölja de sin fattigdom på lycka och frid – där den olyckliga, fridlösa sammanlevnaden ligger öppen som gapande sår.

Julens stjärna kom för att lysa oss i hedendomens mörker. Den kom ner och till evangeliets bekännare att de måtte allt mer delaktiggöras av sanningens, kärlekens och friden ande. Hjärtan och dörrar, folk och länder, skola öppnas för honom. Den gudomliga kärleken skall genomtränga oss och lära oss att älska varandra, som vi sjunga:

Guds väsens avbild och likväl
en mänskösön, på det var själ
må glad till honom lända,
han kommer, följd av frid och hopp,
de villade att söka opp,
och hjälpa de elända,
värma, närma
till varandra,
dem, som vandra
kärlesksösa
och ur usla brunnar ösa.

*Gustaf Fredrik Böning – en frontfigur
i estnisk-finska relationer*

Einar Värä

I år har det förflutit 220 år sedan födelsen av en framstående, dock orättvist bortglömd finländare, den förste finländske handelsombudsmannen i Tallinn, Gustaf Fredrik Böning (1790–1866). Den i Ekenäs födde G. F. Böning tillbringade större delen av sitt liv i Tallinn och satte djupa spår i historien när det gäller estnisk-finska relationer. Under sina sex decennier i Tallinn satte G. F. Böning sig i respekt hos såväl sina landsmän och den lokala befolkningen som hos myndigheterna. Som en givmild donator omnämns han ofta i dåtida finländska och estländska tidningar och årsböcker.

Gustav Fredrik Böning som blev född den 21 oktober 1790 i en svensktalande familj i Ekenäs, var det äldsta av rådsherre Gustav Bönings (1759–1818) och Anna Lovisa Bergmans (1773–1822) 12 barn. Familjens ekonomi var inte den bästa och detta tvingade Gustaf Fredrik att lämna födelsestaden för att söka sitt levebröd i utlandet. 1806 reste den 16-årige

unglingen till Tallinn, som dåförtiden kallades Reval. Finland var på den tiden fortfarande en del av Sverige medan Tallinn var en guvernementsstad i det Ryska kejsardömet. Orsaken till att Gustaf Fredrik valde just guvernementet Estlands huvudstad som sin hemstad var enkel – här vid svenska och finska S:t Mikaelsskyrkan tjänstgjorde hans släkting, den likaså i Ekenäs födde Reinhold Johan Böning (1753–1821), som pastor och fältprost, han var också assessor vid Tallinns konsistorium och författare och översättare till några böcker med andligt innehåll. Till en början fann Gustaf Fredrik husrum hos R. J. Böning och med hans hjälp fann han arbete på ett av Tallinns största handelskontor.

Finlands införlivande med Ryssland försatte Gustaf Fredrik Böning i en helt ny situation. Det visade sig att den unge mannen som tre år tidigare hade rest utomlands inte längre bodde i utlandet utan att hans fädernesland var numera en del av det Ryska kejsardömet. Därmed öppnade sig också nya möjligheter för den unge Böning, eftersom finländska köpmän behövde handelskontakter i det ryska imperiets städer. Arbetet på handelskontoret i Tallinn gjorde det möjligt för Böning att upprätta nödvändiga förbindelser och samtidigt dra nytta av sin kändedom om lokala marknadsförhållanden.

Ganska snart bildade Gustaf Fredrik familj. 1814 gifte han sig med Reinhold Johan Bönings adoptivdotter Anna Charlotta. Nästa vår föddes dottern Jenny Lovisa Reinholdina och på sensommaren 1818 fick paret sonen Reinhold Brix.

I revisionsboken över Tallinns köpmän 1815–1816 finns Gustaf Fredrik upptagen som köpman av III:e gillet. Familjen Böning bodde i en förort till Tallinn på dagens Suur-Patarei gata. Senare då han blivit en förmögen köpman skaffade sig Böning ett hus i Tallinns nedre stad på Lai-gatan (Breitstrasse) 147. År 1826 avgick han från sin post vid handelskontoret och tog anställning som svensk translator vid kejsrerliga estländska överlanträtten, där han arbetade under mer än ett halvsekel. På det ryska kejsardömetts karriärstege arbetade han sig upp från den lägsta tjänstegraden – kollegieregistrator (1840) – till hovråd. Den 8 maj 1840 introducerades G. F. Böning under namnet von Böningh i Finlands Riddarhus.

Under första hälften av 1800-talet blev Sankt-Petersburg, Riga och Tallinn de viktigaste hamnarna för storfurstendömet Finlands handel med Ryssland. Eftersom den rysk-finska handeln ökade stadigt beviljades Finland 1835 rätt att utse handelsombudsmän till Sankt-Petersburg, Riga och Tallinn med uppgift att bistå storfurstendömetts köpmän, skeppare och industriidkare. I Sankt-Petersburg gick motsvarande uppdrag till kollegierådet Karl Johan Schlyter (1789–1861), i Riga till rådsherren Gustaf Westberg och i Tallinn till Gustaf Fredrik Böning.

Som representant för storfurstendömet Finland lämnade Böning bistånd inte bara till finländska köpmän, skeppare och industriidkare i Tallinn utan också till alla andra landsmän som vände sig till honom. Hans samtida lovordade vid upprepade tillfällen Bönings hjälpsamhet och gästfrihet. Bland andra omtalas möten med Böning av Elias Lönnroth och J. V. Snellman.

På grund av sitt livliga intresse för samhällsarbete ägnade G. F. Böning mycken tid och energi åt allehanda allmännyttiga angelägenheter och företag. Detta trots att behovet av att redan som mycket ung börja tjäna sitt levebröd berövade honom möjligheten att förvärva sig universitetsutbildning – hans naturliga begåvning och intresse för kultur kompensterade avsaknaden av en formell utbildning. Det faktum att han inte hade någon högre utbildning hindrade honom inte från att bli medlem i sin tids betydande bildnings- och vetenskapliga organisationer. Bl. a. var han medlem av Finska Litteratursällskapet, av Det kongelige

Nordiske Oldskriftselskab i Köpenhamn och korresponderande ledamot av Kungliga Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien i Stockholm. Och denna lista är långtifrån fullständig. Utöver medverkan i olika vetenskapliga och kulturella sällskap fann han också tid och energi att lämna bistånd till ett flertal finska bildnings- och kulturinrättningar. Bönings insatser inom välgörenhet rönt erkännande även hos Storfurstendömet Finlands myndigheter. År 1834 förärades han en guldmedalj med inskriften "för gagnelig verksamhet" att bäras i S:t Anneordens band. Detta var Kejsarliga Senatens för Finland tacksamhetsbetygelse för hans gåvor till Finlands universitet och andra undervisningsinrättningar.

Som svensktalande glömde Böning inte heller Finlands före detta moderland: också svenska inrättningar för bildning och vetenskap fick flera värdefulla gåvor. T ex i januari 1850 gav han Lunds universitet en större samling av mynt, medaljer, litografier, porträtt m m. Som tack för hans förtjänster inför svenska bildnings- och kulturinstitutioner förärades Böning samma år Kungliga Vasaorden.

Som en djupt religiös person och medlem av svensk och finska S:t Mikael's församling i Tallinn ordnade G. F. Böning flera insamlingar för bistånd till nödlidande i såväl Finland som Estland. I finländska tidningar omnämndes han i dylika sammanhang för första gången redan 1827 då köpmannen Böning sände pengar till Åbo stad som hade drabbats av en eldsvåda. Enligt tidningsuppgifter arrangerade handelsombudsmannen 1852 insamlingar och sände penningunderstöd till invånarna i Björneborg och Vasa. Större insamlingskampanjer genomförde han 1857 och 1862–1863 då nöd hade drabbat befolkningen i Norra Finland. Det sista penningbeloppet, som hade samlats in för Norra Finland med hjälp av en insamling ordnad på initiativ av Böning, nådde fram efter handelsombudsmannens bortgång. Kort före sin död genomförde Böning också en insamlingskampanj för att hjälpa Kuopioborna. Också här offentliggjordes de sista uppgifterna om pengar, som hade samlats på Bönings initiativ och sänts till nödlidande, efter hans bortgång. Böning hyste ett livligt intresse för de orter i Estland där estlandssvenskarna utgjorde majoriteten av invånarna. Särskild

uppmärksamhet tillägnade han kyrkorna till vars förmån han skänkte rätt betydande gåvor. Till Runö kyrka gav han en altarmålning som finns kvar där också i dag men hans favoritgåvor var ljuskronor och ljusstakar, vilka han skänkte i synnerligen stora mängder. I Estland fick förutom Runö kyrka också kyrkan i Harju-Jaani dylika gåvor. Församlingen där började bygga ett nytt Guds hus i juni 1860 och bygget slutfördes hösten 1863. I samband därmed skänkte Böning församlingen en kopparkrona, som ställdes upp i kyrkans kor och Böning lovade att ge kyrkan ytterligare två liknande kronor.

Som en djupt religiös person och medlem av svensk och finska S:t Mikael's församling i Tallinn ordnade G. F. Böning flera insamlingar för bistånd till nödlidande i såväl Finland som Estland. I finländska tidningar omnämndes han i dylika sammanhang för första gången redan 1827 då köpmannen Böning sände pengar till Åbo stad som hade drabbats av en eldsvåda. Enligt tidningsuppgifter arrangerade handelsombudsmannen 1852 insamlingar och sände penningunderstöd till invånarna i Björneborg och Vasa. Större insamlingskampanjer genomförde han 1857 och 1862–1863 då nöd hade drabbat befolkningen i Norra Finland. Det sista penningbeloppet, som hade samlats in för Norra Finland med hjälp av en insamling ordnad på initiativ av Böning, nådde fram efter handelsombudsmannens bortgång. Kort före sin död genomförde Böning också en insamlingskampanj för att hjälpa Kuopioborna. Också här offentliggjordes de sista uppgifterna om pengar, som hade samlats på Bönings initiativ och sänts till nödlidande, efter hans bortgång. Böning stod personligen också bakom uppförandet av den första kyrkan på Nargö vilket blev utan tvekan hans största insats inom välgörenheten i Estland. På den tiden tillhörde nargöborna Tallinns svenska och finska S:t Mikael's församling. Tillsammans med nargöborna uppgick antalet församlingsmedlemmar till närmare 600. En del av dem (liksom Böning själv) var födda i Finland och tio församlingsbor hade flyttat hit från Sverige. Nargös befolkning bestod av 90 svenskar och 50 ester. Det fanns ingen kyrka på ön och sålunda reste församlingens präst några gånger om året till Nargö för att hålla predikan vilket vanligtvis skedde på någon större gård. Dessemellan fick öborna ta sig till staden för att lyssna till

Nargö gamla kapell, 1856

Guds ord. Redan före Krim-kriget (1853–1856) vände sig Böning till myndigheterna i guvernementet Estland med vädjan om tillstånd att hugga timmer för kyrkobygget i kronans skogar på ön. Efter att ha fått tillstånd ordnade konsuln insamlingar för att skaffa pengar till bygget, han donerade också själv ganska betydande summor och uppmuntrade med eget exempel såväl öborna som S:t Mikael församlingens medlemmar i Tallinn att aktivt bidra till bygget. Hörnstenen lades på Mariadagen 1853 på en liten kulle vilken kallades Svenska skansen efter gamla befästningar byggda av svenskarna. Kyrkan var i det närmaste färdigbyggd då den förenade fransk-brittiska flottan ankom våren 1854 och inledde en blockad av Tsarrysslands hamnar i området. Efter Krimkriget tog man sig an kyrkans inredning och även nu var det konsul von Böning som dels genom insamlingar dels genom gåvor från privatpersoner skaffade kyrkan dess altarsmycken, en liten orgel, klockor och övriga nödvändiga föremål. Predikstolen framställdes av nargöbon Ludvig Lindros. Nattvardskalken och oblattallriken skänktes av värdshusvärden Malm. Kyrkan invigdes under stor högtidlighet tredje pingstdagen 1856. Den på Bönings initiativ uppförda träkyrkan på Nargö förstördes av den ryska röda arméns soldater 1918 som under reträtten undan den anfallande tyska armén sprängde kyrkan i luften tillsammans med en del andra byggnader och anläggningar. På 1930-talet uppfördes på Nargö en ny kyrka som var mycket lik sin föregångare men som under sovjetmaktens period övertogs av den sovjetiska militären. Kyrkan kom i förfall och i dag håller svenska S:t Mikael församlingen i Tallinn på med att restaurera den. Gustaf Fredrik Böning gick bort den 26 maj 1866 i Tallinn.

Översatt av Enno Turmen

En estsvensk jul

Hans Pöhl

Julen, som är en stor efterlängtd högtid, har alltid många rara saker ett bjuda på. – Gröt, korf, fisk, kött och hembryggt öl utgöra den vanliga julkalasen. Förr brukade man ock alltid hämta några flaskor brännvin till julen, men nu, när superiet är i aftagande, förekommer det mera sällan. Det hembryggda ölet, hvad alkoholhalten beträffar, motsvarar ungefär svensk svagdricka.

Af de seder och bruk som för 30 à 20 år sedan almänt förekommo vid julen – och ännu till en viss del finnas till om ock i mycket ofullkomlig form – må nämnas: julgåsen, julhalmen, julljuset, julbocken och julgalten. Julgåsen bestod däri, att då barnet på julaftonen var i badstugan tillsammans med de öfriga familjemedlemmarna (man badar här uteslutande hvarje lördag – och det icke minst på julaftonen) fick det då och då i all hemlighet en släng af riset; när det sedan såg sig om efter sin plågare, sades det: “Det var julgåsen, som hackade dig med sitt långa näbb.” Därför var ock julgåsen en fruktad fiende till barnen. Hela året om hette det: “Snart är det jul – då kommer julgåsen och hackar dig om du icke är snäll!”

Vintermotiv. E. H. Schlichting, 1800-talets mitt

Ehuru gåsen gälde egentligen barnen, så blef dock sällan någon skonad från hennes hack, och isynnerhet ungdomen "hackade" hvarandra. Det kunde någon gång t.o.m. gå så långt, att "julgåsens hack" gaf anledning till senighet.

Julhalmen spelade ock en stor roll. Den inhämtades julaftonen och utbreddes på golfvet framför bordet där den sedan lag kvar öfver hela julen. På julaftonen, när bonden hämtade in halmen, spådde han med den på så sätt: han tog en handfull med halm och kastade den mot taket med stubbändarne uppåt. Om nu många strån fastnade i taket, så skulle det sedan bli god skörd. Vanligen så många tunnor säd som fastnade strån. Barnen och ungdomen fingo alltid sofva på julhalmen, likaså dansa i den så mycket de ville, ty ju mera söndersmulad den var, desto rikare torde nästa år blifva. Vid utforslingen fick den vanligen icke strös under boskapen, utan gömmas till våren och då brännas på åkern.

Under julnatten stängde man alltid fönstren med luckor. Julljuset, en talgdank, måste brinna hela natten; det var ock strängt förbjudit att tända „porka“ eller något annat ljus från julljuset.

Julbocken – ett vidunder – bestod däri, att någon klädde sig i afvig päls, gjorde sig horn och svans af halm samt kom på fyra ben. Han skulle höra efter om barnen kunde läsa och därför skrämdes de små ofta för honom, isynnerhet om de voro lata att lära sig läsa. För barnen var julbocken hela året om en "tuktomästare" till boken.

Julgalten – ett bröd af rågmjöl – bakades på samma gång som julbrödet, s. k. „kakobre“. Julgalten, som fick ligga på bordet hela julen, gömdes sedan till våren samt delades då till boskapen, då den första dagen – vanligen första maj – gick ut på bete. Också herden fick en bit af brödet = julgalten.

Vid färden från kyrkan juldagen och nyårsdagen körde man alltid mycket fort, ty den, som först kom hem, han skulle ock få allt sitt sommararbete först uträttadt.

Kom en främmande in, så måste den, för att visa sig artig och vara välkommen, uppläsa långa lyckönskningar, som ofta gjordes i versform.

Julgranen, som nu finns i ett och annat hem, var för 30 à 20 år hos estsvenskarne en okänd sak.

Boken om Hans Pöhl

Den första heltäckande biografien över Hans Pöhl (1876–1930), estlandssvenskarnas främsta företrädare och ledare är nu klar. Boken kommer ut i mitten av februari 2011. Priset blir 200 SEK, i Estland 20 Euro. Du kan redan nu beställa ditt exemplar genom att kontakta SOVs kansli, telefon 08-612 75 99 eller via e-post till arkivgruppen@estlandssvenskarna.org. Boken finns också att beställa på SOVs hemsida www.estlandssvenskarna.org

Boken beskriver hur Hans Pöhl ägnade hela sitt liv åt kampen för svenskheten i Estland, den svenska kulturen och det svenska språket. I boken tecknas också en bild av människan Hans Pöhl. Vad formade honom och vad drev honom? Vad lyckades han åstadkomma av bestående värde?

Boken är en populärhistorisk framställning, som vänder sig till en bred allmänhet, som är intresserad av estlandssvenskarnas historia och kultur. Dess utgivare är SOV och Kulturrådet för den svenska minoriteten i Estland.

2010 i och kring Svenska S:t Mikael

Nargö kapells omgivning
har blivit iordningsställd

Ormsö kyrkodag den 29 juli

Årets händelse – invigning av
Lilla Rågös kapelltorn den 27 juni

*God Jul och Gott Nytt År
önskar Svenska S:t Mikael församling*

